

ՀՀ ՊԼ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼ ՍԱՐԱՆ

ԱՐՄԵՆ ԱՐԹՈՒՐԻ ԱՂԱԲԱԲՅԱՆ

**Հ Ա Յ - Ո Ւ Մ Ա Կ Ա Ն Փ Ո Ի Գ Ո Ր ' Տ Ա Կ Ց Ո Ւ Թ Յ Ա Ն
Ա 2 Դ Ե Ց Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ը Հ Ա Յ Ա Ս Ա Ն Ի
Հ Ա Ն Ր Ա Պ Ե Ց Ո Ւ Թ Յ Ա Ն Ա Ն Կ Տ Ա Ն Գ Ո Ւ Թ Յ Ա Ն
Ե Ր Ա Շ Ի Ա Կ Ո Ր Մ Ա Ն Գ Ո Ր ' Ծ Ը Ն Թ Յ Ց Ո Ւ Մ**

ԻԳ.00.02 - «Քաղաքական ինստիտուտներ և գործընթացներ, միջազգային հարաբերություններ» մասնագիտությամբ քաղաքական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսություն

Ս Ե Ղ Մ Ա Գ Ի Ր

ԵՐԵՎԱՆ – 2018

Ատենախոսության թեման հաստատվել է ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտում:

Գիտական ղեկավար՝

քաղաք. գիտության ոլորտի դոկտոր
Քոչարյան

Տիգրան Տոնիկի

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝

քաղաք. գիտության ոլորտի դոկտոր
Քեռյան

Գարիկ Միշայի

քաղաք. գիտության ոլորտի թեկնածու
Վարդազարյան

Երեմ Մարութի

**Առաջատար կազմակերպության
համալսարան**

Հայ-ռուսական

Ատենախոսության պաշտպանության ոլորտի տեղի կոնսենս 2018թ. հունիսի 10-ին՝ ժամը 13:00-ին, ՀՀ ՊՆ Պաշտպանական ազգային հետազոտական համալսարանում գործող ՀՀ ԲՈՅ-ի «Քաղաքագիտության» 056 մասնագիտական խորհրդի նիստում:

Մասնագիտական խորհրդի հասցեն՝ ՀՀ, ք. Երևան - 0037, Կ.Ուլունցու փողոց 56/6:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ ՀՀ ՊՆ Պաշտպանական ազգային հետազոտական համալսարանի գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքվել է 2018 թ. հունիսի 8-ին:

056 Մասնագիտական խորհրդի գիտական քարտուղար,
հոգեբանական գիտության ոլորտի թեկնածու,
դոցենտ

Չ. Դ. Ասատրյան

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒ ԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒ Ր ԲՆՈՒ ԹԱԳԻՐԸ

Ատենախոսու թյան թեմայի արդիականությունը:

Ռուսաստանը՝ որպես Հարավային Կովկասում պատմականորեն խոշոր դերակատար, ներգրավված է տարածաշրջանային զարգացումներում և իր մասնակցությունն է բերում անվտանգության ապահովման, Եներգակիրների տեղափոխման ու առաքման, տրանսպորտային երթուղիների ձևավորման, առկա հակամարտություններին կարգավորման գործընթացներին: Ռուսաստանի ներգրավվածությունը տարածաշրջանային զարգացումներում անհրաժեշտ է դիտարկել երկու հարթություններում: Մի կողմից՝ որպես Հարավային Կովկասի անմիջական հարևան՝ Իրանի և Թուրքիայի հետ մեկտեղ հանդես է գալիս որպես տարածաշրջանային գործընթացների անմիջական մասնակից և պաշտպանում է այստեղ իր ունեցած ավանդական շահերը: Մյուս կողմից՝ ինչպես և ԱՄՆ-ն ու Եվրոպական միջառքեր կրներ, Ռուսաստանը դիտարկում է Հարավային Կովկասը ավելի լայն աշխարհաքաղաքական համատեքստում և ունի իր շահագրգռվածությունը զարգացման հեռանկարների հանդեպ:

Ռուսաստանի հետ փոխհարաբերությունները առանձնահատուկ են Հայաստանի անվտանգության քաղաքականությունը առաջնայնություններին շարքում, ինչը մասնավորված է բազմաթիվ ու բազմաթիվ գործոններով, մասնավորապես՝ հարավկովկասյան ուղղությամբ վերաբերող գործընթացներում հայ-ռուսական ավանդական կապերով Ռուսաստանի նշանակալի ներգրավվածությամբ, առևտրատնտեսական ներուժով և տարածաշրջանային անվտանգության հիմնահարցերով, Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության կարգավորման հարցում ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահ լինելու հանգամանքով, Ռուսաստանում հայ մեծաքանակ համայնքի առկայությունը:

Հաշվի առնելով նշված բոլոր հանգամանքներն ու իրողությունները՝ ատենախոսությունը ներառում է թե՛ ժամանակակից գլոբալ գործընթացների, և թե՛ հայ-ռուսական համագործակցությունը դրանց առնչություններին քաղաքական և քաղաքագիտական վերլուծություններ, գործակցություն տեսագործական կողմերի պարզաբանումներ, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության անվտանգային քաղաքականությունը կարգավորող գործակցությունը արդյունքներին և հնարավոր զարգացումների կանխատեսմանն ու գնահատմանը վերաբերող հետազոտություններ:

Հայաստանի, ինչպես նաև Ռուսաստանի համար հատկապես այս կարևոր ժամանակահատվածում, երբ երկու երկրները մասնակցում են բազմաթիվ անվտանգային, ազդաքաղաքական և այլ բնույթի գործընթացներին, ազդավարական

Նշանակությունը անհարաբերություններին զարգացման ու կատարելագործման հիմնահարցերի գիտական հիմնավորվածությունը, ինչին ուղղված է նաև սույն ատենախոսությունը, դառնում է անհրաժեշտություն: Իսկ հաշվի առնելով այն, որ Հայաստանի դաշնակցային գործունեությունն, առաջին հերթին, կապվում է հենց Ռուսաստանի հետ, և պաշտոնական Մոսկվան երևանը դիտում է որպես ռազմավարական դաշնակից, հետևաբար այդ հարաբերություններին ուսումնասիրությունն այսօր առավել քան արդիական է, իսկ դրանց նկատմամբ գիտական հետաքրքրվածությունը՝ հիմնավոր:

Ատենախոսության թեմայի մշակվածությունն աստիճանը:

Ռուսաստանի Դաշնության համար Հարավային Կովկասը միշտ էլ հանդիսացել է ռազմավարական կարևոր նշանակություն ունեցող տարածաշրջան և որոշակի առումներով նաև ազդել է այդ երկրի անվտանգության երաշխավորվածություն մակարդակի վրա: Հայաստանի Հանրապետության պարագայում Ռուսաստանի դիրքորոշումը ունի պատմական նախադրյալներ և արդի ռազմավարական նշանակություն:

Հետազոտության շրջանակներում նախևառաջ ուսումնասիրվել են հետխորհրդային շրջանի և արդի ժամանակաշրջանում Հայաստանի և Ռուսաստանի հարաբերություններին զարգացումները¹, դրանք տարանջատել են ըստ առանձին ոլորտների², ինչը հնարավոր է դարձնում առավել հանգամանալից հասկանալ հայ-ռուսական գործակցության ներկա մակարդակը, գնահատել արդյունավետություն ունեցող ուղղությունները և վերհանել որոշակիորեն պասիվ մնացած կապերը:

¹ **Քոթանյան Յ.Ս.**, Հայաստանը և միջազգային հանրությունը // Հայաստանի Եվրոպայագիտություն: Հայաստանի ռազմական քաղաքականության և ազգային անվտանգության հիմունքները, Եր., ՀՀՊՆ Դ. Կանայանի անվան ԱՌՀԻ, 2010, **Մինասյան Ս.Մ.**, Процесс формирования системы коллективной безопасности в рамках СНГ: история и перспективы // Вестник Армянно-российского университета. -2003 և այլն:

² **Չաքարյան Ա.Բ.**, Տարածաշրջանային անվտանգություն. հայ-ռուսական երկկողմ համագործակցություն և համատեղ ջանքեր՝ իշահ կայուն և խաղաղ զարգացման, 19.11.2016թ., <https://shabat.am/am/article/99815/Taratsashrijanayin-anvtangutyun.-hay-rusakan-erkkoghm-hamagortsakcutyun>, **Քոթանյան Յ.Ս.**, ՀՀ ազգային շահերի ապահովման հեռանկարները համընդհանուր անվտանգության համակարգի արդիականացման համատեքստում // «Հայկական բանակ», Եր., 2009, թիվ 4, **Жукова М.Г.**, Роль и место России в вопросах международной энергитической безопасности / Зарубежное регионоведение: проблемы теории и практики: материалы VII Междунар.науч.конфер.; Под ред. А.А.Корнилова и др., Н.Новгород: ННГУ им. Н.И.Лобачевского, 2015 և այլն:

Ատենախոսուող թեմայի շրջանակներում կարևոր է առանձնացնել ՉարավկոՎկասյան տարածաշրջանային հիմնախնդիրներին համատեքստում Չայաստանի Չանրապետության և Ռուսաստանի Դաշնության գործակցությանը վերաբերող գիտական աշխատանքներն³ և երկու երկրների ղեկավարների ու այլ պաշտոնատար անձանց արտահայտած դիրքորոշումները⁴, համադրել թե՛ հայ, թե՛ մոսկովյան, ինչպես նաև արտահամայնային այլ փորձագետների գնահատականները⁵ տարածաշրջանային գործընթացներում Ռուսաստանի ներգրավվածության և Չայաստանի կողմնորոշվածության հիմնահարցերի առնչությամբ:

Չիմնարար նշանակություն են ունեցել պաշտասանական-անվտանգային ու մազմական-մազմավարական ուղղվածությամբ, ինչպես բազմակողմ՝ հիմնականում ՉԱԿԿ-ի շրջանակներում, այնպես էլ երկկողմ ձևաչափերով միջպետական և միջգերատեսչական փոխահարաբերություններին հետևյալով ավերվածություններին ու գիտական հետազոտություններին⁶ և

³ **Չարունյան Ռ.Ն.**, Տարածաշրջանի աշխարհաքաղաքական ընդհանրացում է տեղի ունենում Չարավկային ԿոՎկասում, 18.12.2013 թ., http://www.noravank.am/arm/articles/detail.php?ELEMENT_ID=12444, **Бовдунов А.**, КАРАБАХСКИЙ КВАДРАТ: ПОЧЕМУ АЗЕРБАЙДЖАН СБЛИЖАЕТСЯ С МОСКВОЙ, А АРМЕНИЯ - С НАТО?, 09.08.2017, <https://www.geopolitica.ru/article/karabahskiy-kvadrat-pochemu-azerbaydzhan-sblizhaetsya-s-moskvoy-armeniya-s-nato>, **Шухно С.**, Армения с вступлением в ЕАЭС показала взрывной рост экономики, 04.04.2017, <https://ru.armeniasputnik.am/armenia/20170404> և այլն:

⁴ Ռուսաստանը մեր մազմավարական դաշնակիցն է, սակայն գուրեզենք վաճառում Ադրբեյջանին. Սերժ Սարգսյանի հարցազրույցը Deutsche Welle-ին, 08.04.2016թ., <http://www.tert.am/am/news/2016/04/08/sargsyan-interview/1986068>, ՅՅ և ՌԴ նախագահների պաշտոնակատարների հանդիպման տեքստ, Մոսկովա, 07.09.2015թ. <http://www.president.am/hy/press-release/item/2015/09/07/President-Serzh-Sargsyan-meeting-with-Vladimir-Putin-President-of-Russia/>, **Саргсян В.**, «Возобновление войны станет серьезнейшей угрозой», Министр обороны Армении рассказал о сотрудничестве с Москвой и НАТО, 21 декабря 2016, <https://lenta.ru/articles/2016/12/21/sargsyan/> և այլն:

⁵ **Քոթանյան Ռ.**, Չայաստանի հաշվեկշռված արտաքին քաղաքականությունը որպես Ռուսաստան-ԱՄՆ երկխոսության հաստատման հարթակի ստեղծման մազմավարական հնարավորություն և, 28.01.2017թ., http://www.diplomat.am/publ/authors/hayk_qotanyan/1/133-1-0-1627, **Բարսեղյան Ս.**, Չայ-մոսկովյան հարաբերություններին ընկալումներն ազգային անվտանգության համատեքստում, 21.03.2017թ., <http://www.aravot.am/2017/03/21/868530/>, **Коновалов И.**, Применять системы «Солнцек» в Карабахе для Азербайджана будет бессмысленно, 11.07.2017, <http://ru.1in.am/1194843.html> և այլն:

⁶ **Քոթանյան Ռ.**, Չարկ չկա, որ Ռուսաստանը պարիտեսային սզբունքներով վերաբերվի Ադրբեյջանին, 04.04.2016թ., <http://www.1in.am/1882819.html>, **Քոչարյան Ս.Տ.**, Չայաստանի Չանրապետության մազմական անվտանգության ապահովումը ազգային

հրապարակում մեների⁷ ներբեռնումը հետագոտու թյան մեջ: Այս համառոտ քստում հիմքային դեր են կատարել նաև Հայաստանի և Ռուսաստանի միջև գործող պայմանագրային և նորմատիվ իրավական սկզբնաղբյուրներին⁸ քննարկումը, դրանց փոխպայմանավորվածություն և փոխըացման մոտեցումներին վերծանումը, հայեցակարգային գարգացման կառուցակարգերի մշակում մեները:

Առանձնակի դիտարկվել են արցախյան հակամարտության ծագման ու խաղաղ կարգավորման բանակցային գործընթացում Ռուսաստանի դերակատարության հիմնահարցերին վերաբերող զիտահետագոտակն աղբյուրները⁹, պատմական ժամանակագրության ներկայացվել են հիմնախնդրին առնչվող տպագիր և էլեկտրոնային հաղորդագրությունները¹⁰, ինչպես նաև միջազգային տարբեր

անվանագրության համառոտում, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2012, **Poghosyan B.**, «The appointment of General Khachaturov as head of the CSTO has both positive and negative implications for Armenia», 01.05.2017, Commonspace.eu, http://www.commonspace.eu/index.php?m=23&news_id=4215 և այլն:

⁷ ՀՀ Նախագահ Սերժ Սարգսյանի հայտարարությունը ՀԱԿՀ Հավաքական անվանագրության խորհրդի նստաշրջանի արդյունքներին վերաբերյալ, 14.10.2016թ., <http://www.president.am/hy/press-release/item/2016/10/14/president-serzh-sargsyan-meeting-csto-press/>, **Քնչարյան Շ.**, ՀԱԿՀ գլխավոր քարտուղարի տեղը Հայաստանին Է, 19.01.2017թ., http://arminfo.info/full_news.php?id=23749&lang=1#sthash.pn7izEHS.dpuf, **Бордюжа Н.**, Ночные события в Карабахе могут привести к крупномасштабному конфликту, 02.04.2016, http://newsarmenia.am/news/nagorno_karabakh/nochnye-sobytiya-v-karabakhe-mogut-privesti-k-krupnomasshtabnomu-konfliktu-bordyuzha/ և այլն:

⁸ Договор О дружбе, сотрудничестве и взаимной помощи между Российской Федерацией и Республикой Армения, 29.08.1997, http://www.lawrussia.ru/texts/legal_555/doc555a808x659.htm, Договор о коллективной безопасности, Совершено в г. Ташкенте 15 мая 1992г. в одном подлинном экземпляре на русском языке. МОЦИП ОДКБ, Армения, <http://www.odkb-armenia.am/doc03.php>, Устав Организации Договора о Коллективной Безопасности. Совершено в городе Кишиневе 7 октября 2002г. МОЦИП ОДКБ, Армения, <http://www.odkb-armenia.am/doc01.php> և այլն:

⁹ **Սամայան Ա.**, **Ղևոնդյան Ա.**, Լեռնային Ղարաբաղ. ինչպես է դա եղել, Եր., Հանրային կապերի և տեղեկատվության կենտրոն, 2011, **Маркаров А.**, В переговорном процессе Республику Арцах необходимо рассматривать в качестве игрока, 20 май 2017, <https://armenpress.am/rus/news/891569/v-peregovornom-processe-respubliku-arcakh-neobkhodimo-rassmatrivat.html>, **Корнилов А.А.**, Региональные приоритеты внешней политики России как отражение нелинейных стратегических подходов / Зарубежное регионоведение: проблемы теории и практики: материалы VII Междунар.науч.конфер.; Под ред. А.А.Корнилова и др., Н.Новгород: ННГУ им. Н.И.Лобачевского, 2015 և այլն:

¹⁰ **Քոթանջյան Հ.Ս.**, Հաստատություններ 2 ինտերնացիոնալ Ղարաբաղում. ԼՂՀ-ն՝ դեֆակտո օրինական ժողովրդավարական պետություն, 2014 թ. հունիսի 1-2, <http://www.aravot.am/2014/07/02/476575/>, ԼՂ հակամարտության խաղաղ կարգավորման հիմնարար սկզբունքները: <http://armtimes.com/hy/article/25855>, Կազանի փաստաթուղթ, Առավոտ օրաթերթ,

մակարդակներում հնչեցված տեսակետներն ու արձագանքները¹¹ Մինսկի խմբի շրջանակներում քանակցությամբ ու ներքին արժեքներով կապակցությամբ:

Բացի նշվածներից, հետազոտության անցկացման ընթացքում օգտագործվել են նաև մասնագիտական այլ կարևոր ուսումնասիրություններն ու սկզբնաղբյուրներ: Յայ-մուսական հարաբերությունների օրակարգային հազեցվածություն մակարդակը պայմանավորել է տպագիր և էլեկտրոնային մամուլում հրատարակվող փաստաթղթերի, հոդվածների, հայտարարությունների ու այլ տիպի տեղեկատվական վերլուծությունների ծավալումն ինքնին, որոնք համարելով պատմական ակնարկներ, համեմատական գնահատականների հետ, հնարավոր դարձավ ամանձնացված կերպով պատկերացնել երկկողմ հարաբերություններում ծագած խնդիրները, դրանց պատճառները և նախնաշել լուծման հնարավոր տարբերակները՝ հիմքում դիտարկելով Յայաստանի Յանրապետության անվտանգության քաղաքականության արդյունավետ իրականացումը:

Յետազոտության նպատակը և խնդիրները:

Ատենախոսությունն նպատակն է Յայաստանի Յանրապետության անվտանգության ապահովման դիտանկյունից գնահատել հայ-մուսական մագմավարական դաշինքի ազդեցությունն հնարավորությունները, բացահայտել երկու երկրների հարաբերությունների ամանձնատկությունները՝ հիմքում դիտարկելով Յայաստանում մագմաքաղաքական զարգացումների համատեքստում, ինչպես նաև ուսումնասիրել Բուսաստանի դերակատարությունը արցախյան հակամարտության կարգավորման քանակցային գործընթացում:

Նշված նպատակին հասնելու համար ատենախոսությունում ամաքաղվել և լուծվել են հետևյալ հետազոտական խնդիրները.

- ուսումնասիրել հետխորհրդային շրջանում հայ-մուսական հարաբերությունների ձևավորումն ու զարգացման ընթացքը,

- վերլուծել երկկողմ համագործակցության հիմնական ուղղությունները,

<http://www.aravot.am/2016/06/23/707410/>, **Chavarche Kotcharian**, «Pourquoi le conflit du Haut-Karabagh n'est toujours pas réglé?», Ed. JeanPierre Vettovaglia, Prévention des crises et promotion de la paix (volume III). Bruylant, septembre 2013 և այլն:

¹¹ **Լավրով Ս.**, Ղարաբաղյան հակամարտությունը կարող է կարգավորվել միայն քանակցությամբ ու ներքին միջոցով, 06.06.2017թ., <https://news.am/arm/news/394058.html>, <https://news.am/rus/news/5494.html>, **Маркаров А.**, Признание независимости НКР со стороны Армении переведет конфликт в новый этап, 4 май 2016, <https://armenpress.am/rus/news/846139/priznanie-nezavisimosti-nkr-so-storoniy-armenii-perevedet.html> և այլն:

- բացահայտել Հարավային Կովկասի տարածաշրջանում Ռուսաստանի ազդեցության շրջանակները և Հայաստանի առևտրային կապերը այդ գործընթացներին,

- վեր հանել բազմակողմ ձևաչափով հայ-ռուսական համագործակցության նշանակությունը Հայաստանի անվտանգային և պաշտպանական հնարավորության զարգացման գործում,

- գնահատել հայ-ռուսական մազմական, մազմավարական կապերի զարգացման դիսամիկան և հիմնական ձեռքբերումները,

- քննարկել Արցախի շուրջ հակամարտության կարգավորման գործընթացում Ռուսաստանի Դաշնության մասնակցության շրջանակները:

Հետազոտության օբյեկտն է հայ-ռուսական դաշինքի դերը և նշանակությունը Հայաստանի Հանրապետության անվտանգության ապահովման գործում, ինչպես նաև երկկողմ ու բազմակողմ ձևաչափերով երկու երկրների մասնակցությանը տարածաշրջանային պաշտպանական-անվտանգային գործընթացներին:

Հետազոտության առարկան է Հայաստանի ու Ռուսաստանի միջև ձևավորված մազմավարական դաշինքի զարգացումները, ինչպես նաև երկրի անվտանգության հետ կապված առանձին ոլորտներում և ուղղություններում հայ-ռուսական հարաբերությունները:

Ատենախոսության

տեսամեթոդական

հիմքը:

Հետազոտության տեսական աղբյուրները կազմել են ինչպես հայկական, այնպես էլ ռուսական և արտասահմանյան այլ մասնագետների հեղինակած աշխատանքները, ինչպես նաև հայ-ռուսական փոխգործակցության վերաբերյալ այդ երկու պետություններին ղեկավարություններին կողմից արտահայտած պաշտոնական դիրքորոշումներն ու մեկնաբանությունները: Ատենախոսության համար հիմք են հանդիսացել հետազոտության խնդրո առարկայի վերաբերյալ քաղաքագետների, իրավագետների, պատմաբանների, սոցիոլոգների, փիլիսոփաների և գիտահետազոտական այլ ուղղություններին տարբեր հրատարակումներ: Փորձագիտական գնահատականներն ու վերլուծությունները: Ուսումնասիրվել է ՀՀ և ՌԴ գործակցության համառոտ քստում առկա իրավապայմանագրային դաշտը՝ երկկողմ ու բազմակողմ համաձայնագրեր, պայմանագրեր, հոլշագրեր և այլ նմանատիպ նշանակություն փաստաթղթեր:

Հետազոտության ընթացքում օգտագործվել են ինչպես ընդհանուր գիտական, այնպես էլ միջճյուղային և նեղ մասնագիտական մեթոդներ ու մոտեցումներ: Մասնավորապես, օգտագործվել են համակարգային վերլուծությունը, համեմատական և բովանդակային վերլուծությունը, պատմա-դիվանագիտական և իրավապայմանագրային փաստաթղթային

վերլուծությանը: Աշխատանքում կիրառվել են տրամաբանական, նկարագրողական, պատմական, գործընթացային և իրադարձային նկարագրության, վիճակագրական ամփոփման ու ուսումնասիրության մոտեցումները:

Ատենախոսության գիտական նորույթը: Հետազոտության շրջանակներում առավել մանրամասն պարզաբանվել են հայ-ռուսական հարաբերության նկատմամբ օրինաչափության նկատմամբ, վերլուծվել են ձեռքբերումները և դրանց արդյունքները: Հարավային Կովկասում անվտանգության կայունացման գործում հայ-ռուսական հարաբերության նկատմամբ դերի, նշանակության, տարածաշրջանային և միջազգային գործընթացներին Հայաստանի և Ռուսաստանի՝ որպես առանձին պետության նկատմամբ և դաշնակիցների ներգրավվածության, այդ գործընթացների վրա ներպետական քաղաքականության ազդեցության արդյունավետության համապարփակ ուսումնասիրումը թույլ է տալիս ամբողջական կերպով պատկերացնել բոլոր այն նախադրյալները և պայմանները, որոնք նպաստել են հայ-ռուսական ժամանակակից հարաբերության նկատմամբ ձևավորմանը, հետագա զարգացման ու ամրապնդմանը: Աշխատանքում մեծ ուշադրություն է դարձվել նաև Հայաստանի ժամանակակից արտաքին և անվտանգային քաղաքականության խնդրահարույց հարցերից մեկի՝ Արցախի համարտունության նախապատմությանը, այդ կոնֆլիկտի կարգավորման գործընթացի արդի փուլին, խնդիրներին ու հնարավոր զարգացումներին, ինչպես նաև Ռուսաստանի Դաշնության ակտիվ մասնակցությանը բանակցային գործընթացներին:

Բացի այդ, գիտական նորույթը կարելի է ներկայացնել հետևյալ ձևակերպումներում.

- Ռուսաստանը հանդիսանում է Հարավային Կովկասի թերևս ամենաազդեցիկ ակտորը, հետևաբար՝ խնդիրների լուծման համար քաղաքական, տնտեսական և այլ ռեսուրսների կենտրոնացման ու հավաքագրման բեռը ընկած է հենց նրա ուսերին: Այդ ռեսուրսները կարելի է կենտրոնացնել և ուղղել այնպիսի խնդիրների լուծմանը, ինչպիսիք են՝ տարածաշրջանային անվտանգության պահպանումը, քաղաքական ու կրոնական ծայրահեղականության տարածման կանխարգելումը, կարգավորել հին կոնֆլիկտները և խուսափել նորերից, զարգացնել էներգահոսքերի, տրանսպորտային ուղիների համակարգը և այլն: Ռուսաստանի գործելակերպի արդյունքում տարածաշրջանի երկրների միջև պետք է ոչ թե տարանջատվածությունը էլ ավելի խորանա, այլ հաստատվի փոխհամագործակցության և գիտակցվի այն հանգամանքը, որ իրենց երկրների անվտանգության ու զարգացումն անմիջականորեն կապված է Հարավային Կովկասի տարածաշրջանի կայունության հետ:

- Յայ -մուսական փոխգործակցութիւնը ակտիվ խթանվում է երկու երկրներէ բարձրաստիճան ղեկավարութիւն կողմից, սակայն ուրոտայիս առումով հարկ է փաստել, որ բացի պաշտպանական ուղղութիւնից, մյուս հարթութիւններում երկկողմ կապերը այդքան էլ չեն բավարարում ու համարժեքորեն արտացոլում ընդհանուր բարեկամական հարաբերութիւններէ մակարդակը: Անհրաժեշտ է գարգացնել գործակցութիւնը անվտանգութիւն համակարգի բոլոր ենթաուրոտներէ համընդգրկմամբ, ինչը միանշանակ կնպաստի թե երկկողմ ընդհանուր գործակցութիւն ամրապնդմանը, թե Յայաստանի Յանրապետութիւն անվտանգութիւն համակարգի՝ մուսական բնեմի կայունութիւն երաշխավորմանը:

- Յայաստանի անվտանգութիւն գրեթե բոլոր ուրոտներէ կայուն գարգացման հրամայականից էլնելով և հաշվի առնելով ներկա տնտեսական պայմանները՝ Յայաստանի Յանրապետութիւն անդամակցութիւնը ԵԱՏՄ-ին, տնտեսութիւն ու անվտանգայիս հենքի գարգացման այլընտրանքայիս ճանապարհ է, և առկա ու հնարավոր մարտահրավերներով հանդերձ, Յայաստանը պետք է փորձի առավելագույն օգուտները քաղել միութիւնը անդամակցութիւնից: Դրա համար հարկավոր է ոչ միայն «ընդունել» պայմանագրի կետերը, այլև առաջադրել սեփական պահանջները, քանի որ ԵԱՏՄ օրենսդրութիւնը ընդունվում է կոնսենսուսի հիման վրա, միութիւնը ունում օրենքով հավասար պայմաններ են երաշխավորվում բոլոր անդամներէ համար (միաժամանակ հաշվի առնելով, որ Ռուսաստանը իշխողի դիրքերից է ղեկավարելու ԵԱՏՄ-ն և դրա շրջանակներում իրականացվող իր քաղաքականութիւնը անդամ երկրներէ հետ):

- Յարավայիս Կովկասը շատ կարևոր տեղ է գբաղեցնում ՅԱԳ պատասխանատվութիւն սահմաններէ հարցում, և Յայաստանը, լինելով Կազմակերպութիւն հիմնադիր անդամներէից մեկը, տարածաշրջանում հանդես է գալիս որպես վերջինիս միակ գործընկերն ու հենարանը: Նշված կարևոր հանգամանքը Յայաստանը կարող է արդունալետորեն օգտագործել ՅԱԳ անդամ ոչ բարյացակամ պետութիւններէ հակահայկական գործողութիւններին ու հայ տարարութիւն ունեորին հակակշռելու համար: ՅԱԳ միջամտութիւնը գրեթե, եթե ոչ լիովին, անհավանական է հայ-արդբեջանական հակամարտութիւն պայմաններում կամ էլ կարող է լինել գուտ ձևական: Սակայն, ՅԱԳ-ին անդամակցութիւնը ունի նան առավելութիւններ, որոնք հիմնականում վերաբերում են պաշտպանական ու մազմաքաղաքական կարողութիւններէ գարգացմանը: Սրանով հանդերձ պետք է գիտակցել, որ ՅԱԳ-ն անհրաժեշտ ուղղութիւն է ՅՅ անվտանգութիւն համակարգում, բայց

միևնույն ժամանակ, չի կարող գնահատվել որպես անփոխարինելի անվտանգության քաղաքականության մեջ:

- Հայաստանը դրական ներգրավվածության է ձգտում միջազգային կապերի բոլոր ուղղություններով, ինչը այդ ասպարեզում պետական շահերի առավել արդյունավետ իրականացման հիմնական գրավականներից է և բխում է երկրի որդեգրած արտաքին քաղաքականության փոխընթացման սկզբունքից: Ուստի, եվրատլանտյան ուղղության ամբողջական գործակցությունն ընդլայնելու՝ Հայաստանի ձգտումները Ռուսաստանի կողմից չպետք է ընկալվեն որպես իր հետ մագմական համագործակցության ու ՀԱԴԿ տրամաբանությանը հակառոշ քայլեր: Հայաստանի կողմից հռչակված փոխընթացման սկզբունքին համահունչ Ռուսաստանի հետ մագմական գործակցության համառոտացումը Հայաստանը պետք է մշտապես պատրաստ լինի շրջադարձային զարգացումներին և այլ ընտրանքային լուծումների, քանակի արձանագրվում են նաև որոշ փաստեր՝ կապված Ռուսաստանի ոչ «անմնացորդ» վարքագծով բարեկամության դրսևորումների հետ:

- Հայաստանի անվտանգության համառոտացումը հայ-մուսակական փոխգործակցությունը գնահատելու հիմնախնդրի շրջանակներում կարելի է փաստել, որ անհրաժեշտություն է հանունացել Ռուսաստանի Դաշնության հետ բարեկամական հարաբերություններին տեսլականում հստակեցնել վերջինիս դիրքորոշումը Արցախի հակամարտության կարգավորման բանակցային հարցերում, որը պետք է Հարավային Կովկասի ուղղության արտահայտի այդ երկրի համընդգրկուն մագմավարության ամենցային ուղղությունը և պաշտոնական վերաբերմունքը: Պաշտպանական-անվտանգային երկկողմ կապերում կարևոր է հակամարտորդի հետ դիտարկվող մուսակական կապերին հակադրել այդ երկրի անմիջական ներգրավվումը մագմարդյունաբերական ու պաշտպանական միջոցների արտադրության գործընթացներում, խթանել նման գործակցության շահավետությունը՝ օգտագործելով մուսակական կողմի հնարավորությունները ոլորտային ծրագրերի արգասիքները այլ երկրների համար հետաքրքրական դարձնելու գործում:

Ատենախոսության գիտաբանական և կիրառական նշանակությունը:

Ատենախոսության նունում ներկայացված վերլուծությունները, հետազոտության արդյունքները և հիմնավորված եզրահանգումները հիմք են տալիս գնահատելու հայ-մուսակական մագմավարական գործակցության զարգացման հնարավորություններն ու ՀՀ անվտանգության համակարգի վրա այդ հարաբերությունների ազդեցության կանխատեսումները: Ուսումնասիրության արդյունքները կարող են կիրառվել նաև գիտաբանական գործընթացների

մեթոդական և հետազոտական ապահովման, ինչպես նաև քաղաքագիտության, իրավագիտության, պատմության և միջարքայլ մասնագիտությունների ընդհանուր ու հատուկ կուրսերի մշակման ժամանակ:

Հետազոտության արդյունքների փորձարկումը և հրապարակումները: Աշխատանքը քննարկվել և հրապարակային պաշտպանության է երաշխավորվել ՀՀ ԳԱԱ ՓԻԼ իստփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի կողմից: Ատենախոսության հիմնադրության թնտրող հրապարակվել են գիտական հանդեսներում՝ թվով 8 (ութ) հոդվածների միջոցով:

Ատենախոսության կառուցվածքը և ծավալը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, չորս գլխից՝ ութ ենթագլուխներով, եզրակացությունից և օգտագործված գրականության ցանկից: Ատենախոսության մեջ օգտագործված գրականությունը կազմում է 182 աղբյուր, իսկ ատենախոսության ընդհանուր ծավալը 162 էջ է:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒ ԹՅԱՆ ՀԱՄԱՌՈՑ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒ ԹՅՈՒՆԸ

Ներածությունում հիմնավորվել է հետազոտվող թեմայի արդիականությունը, ներկայացվել են հիմնահարցի գիտական մշակվածություն, աստիճանը, օբյեկտը և առարկան, ձևակերպվել են հետազոտության նպատակն ու խնդիրները, գիտական նորությունը, աշխատանքի տեսական և կիրառական նշանակությունը:

Առաջին գլուխը՝ **«Հայ-ռուսական համագործակցության զարգացումը արդի ժամանակաշրջանում»** վերնագրով, բաղկացած է երկու ենթագլխից: Առաջին՝ **«Հայ-ռուսական միջափնային հարաբերությունները հետխորհրդային ժամանակաշրջանում»** ենթագլխում համառոտ բնութագրվում են հայ-ռուսական բարեկամական կապերի պատմական զարգացումները, վերլուծվում են դրանց զարգացումները հետխորհրդային շրջանում:

Հայաստանի և Ռուսաստանի՝ որպես անկախ պետությունների, միջև համագործակցությունը սկսվել է 1991թ. դեկտեմբերի 29-ից՝ «Բարեկամության, գործընկերության և փոխադարձ օգնության մասին պայմանագրի» կնքումով: Այդ գործընթացը տեղի է ունեցել միջազգային երկխոսության առումով դժվարին պայմաններում, քանի որ ԽՍՀՄ փլուզումից հետո իրավական վակուումում հայտնվել էին ոչ միայն Ռուսաստանը և Հայաստանը, այլև նախկին միութենական մյուս հանրապետությունները: 1991թ. պայմանագիրը ոչ միայն սահմանեց երկկողմանի հարաբերությունների հիմքը, այլև որոշեց դրանց հետագա ուղղությունները և բնույթը:

Բացի այդ, Հայաստանի Հանրապետությունն իր զարգացման սկզբնական փուլում ազգային անվտանգության

խնդիրները կապեց Ռուսաստանի կողմից ստեղծված հավաքական անվտանգության մոտեցման հետ¹²: Իր հերթին, հավաքական անվտանգության մասին պայամանագիրը բերեց 1992թ. օգոստոսին մեկ այլ ոչ պակաս կարևոր փաստաթղթի ստորագրմանը, որը վերաբերում էր ՀՀ տարածքում Ռուսաստանի գինված ու ժերի իրավական կարգավիճակին: Արդյունքում Հայաստանի տարածքում ստեղակայված նախկին խորհրդային գինված ու ժերի գործարար հանձնվեց Ռուսաստանի Դաշնությանը: Դրանով, սակայն Հայաստանի ու Ռուսաստանի միջև ազդեցիկ ազդեցիկ համագործակցությանը կանգ չառավ: 3 տարի անց կքնվեց Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ռուսական ազդեցիկ մասին պայմանագիրը:

Երկրորդ՝ **«Հայ-ռուսական համագործակցության ոլորտները և զարգացման հեռանկարները»** ենթազվ խումբ, քննարկվում է Հայաստանի և Ռուսաստանի միջև համագործակցությանը քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական, մշակութային և միջարքայլ ոլորտներում, այդ կապերի առանձնահատկություններն ու փոխադրմանավորվածությունը: Հայ-ռուսական հարաբերությունները, դրանց զարգացումը, երկու երկրների միջև համագործակցությանը բարդ ու բազմակողմանի գործընթացներ են և ներառում են քաղաքական, հասարակական կյանքի գրեթե բոլոր բնագավառները: Նշանակալի է, որ համագործակցության այդ լայն շրջանակում բոլոր բաղկացուցիչները բարձր մակարդակի վրա են, որոնք առանցքային դեր են կատարում պետության անվտանգության ապահովման համար: Բարեկամական կապերի համար ամուր հիմք է ազդեցիկ, քաղաքական, տնտեսական ու էներգետիկ ոլորտներում վստահելի համագործակցության առկայությունը և չկատարվող ուղղություն, որտեղ հնարավոր է չարձանագրել կայուն զարգացում ու առաջընթացի միտումներ¹³:

Ներկայիս աշխարհաքաղաքական իրադրությունը նախ թելադրում է ժամանակակից հայ-ռուսական հարաբերությունները բնույթը և պահանջում է առավել լուրջ վերաբերմունք, հատկապես անվտանգության ոլորտում համագործակցության նկատմամբ: Անվտանգության

¹² **Минасян С.М.**, Процесс формирования системы коллективной безопасности в рамках СНГ: история и перспективы // Вестник Армяно-российского университета. - 2003. с. 46-53.

¹³ **Չաքարյան Ա.Բ.**, Տարածաշրջանային անվտանգությունը. հայ-ռուսական երկկողմ համագործակցությունը և համատեղ ջանքեր՝ իշահ կայուն և քաղաքական զարգացման, 19.11.2016թ., <https://shabat.am/am/article/99815/Taratsashrjanayin-anvtangutyun.-hay-rusakan-erkkoghm-hamagortsakcutyun>

հարցերում ՀՀ և ՌԴ վարած քաղաքականությունը, հավաքական անվտանգության ամրապնդմանն ուղղված ջանքերը վկայում են այն լրջության մասին, որն ընկած է երկու պետությունների՝ տարածաշրջանային անվտանգության, այսպես կոչված, «թեժ կետերում» խաղաղության ու կայունության ապահովմանն ուղղված համատեղ գործունեության հիմքում: ՀԱՊԿ-ին և Եվրասիական տնտեսական միությանը Հայաստանի անդամակցությունը հնարավորություն է տվեց երկու երկրներին զարգացնելու համագործակցությունը ոչ միայն հավաքական անվտանգության, այլ նաև ներքին անվտանգության, տնտեսության, մշակույթի տարբեր ոլորտներում և այլն:

Երկրորդ գլխում՝ **«Հայ-ռուսական գործընկերությունը և համագործակցությունը տարածաշրջանային հիմնախնդիրներին համառոտում»** վերտառությամբ, քննարկվում է երկու երկրների գործակցության էությունը տարածաշրջանային նշանակության գործընթացներով պայմանավորված: Առաջին՝ **«Հայ-ռուսական կապերը տարածաշրջանային շահերի դիտանկյունից»** ենթագլխում, գիտատեսադոտական վերլուծությամբ գնահատվում են այդ կապերի ազդեցությունները Հարավային Կովկասում տեղի ունեցող զարգացումներում, վերլուծվում են երկու երկրների աշխարհաքաղաքական շահերն ու հետաքրքրությունները տարածաշրջանային գործընթացներում:

Հայ-ռուսական հարաբերությունները, դրանց զարգացումը, երկու երկրների միջև համագործակցությունը նաև տարածաշրջանային նշանակության գործընթացներ են և երկուստեք ներառում են քաղաքական, հասարակական կյանքի գրեթե բոլոր բնագավառները: Ռուսաստանի Դաշնության համար Հարավային Կովկասը միշտ հանդիսացել է ռազմավարական կարևոր նշանակություն ունեցող տարածաշրջան և շատ դեպքերում ազդել նրա ազգային անվտանգության վիճակի վրա¹⁴: Դրա մասին են վկայում վերջին երկու տասնամյակներում տեղի ունեցած իրադարձությունները, սոցիալ-մշակութային և տնտեսական համագործակցության վրա հիմնված գործընկերական հարաբերությունների զարգացումները հարավկովկասյան երկրների հետ:

Բացի այդ, Հարավային Կովկասում Ռուսաստանը իր ռազմական ներկայությունը դիտում է ոչ այնքան որպես քաղաքական ազդեցության գործոն, որքան նաև սեփական

¹⁴ Мансуров Т.З., Южный Кавказ в системе национальной безопасности Российской Федерации, <http://cyberleninka.ru/yuzhnyy-kavkaz-v-sisteme-natsionalnoy-bezopasnosti-rossiyskoy-federatsii.pdf>

անվտանգության բաղադրիչ մաս: Հետևաբար, այդ ներկայության նպատակներն ու խնդիրները համադրվելու են տարածաշրջանում Ռուսաստանի դիրքերի պահպանման ու ամրապնդման հեռանկարների հետ: Ռուսաստանի համար անցանկալի է հարավկովկասյան երկրների անդամակցությանը և բարիդրացիական հարաբերությաններն այնպիսի կառույցներին ու դաշինքներին, ինչպիսին է, օրինակ, ՅՈւԵՍԿՍԿ-ի անդամակցությունը (ՆԱՏՕ):

Երկրորդ ենթազվիտում՝ **«Եվրասիական Տնտեսական Միությանը Հայաստանի Հանրապետության անդամակցության ազդեցությունը անվտանգության ոլորտում»**, նշվում է, որ հեռանկարային տեսանկյունից կարևորվում է ՀՀ անդամակցությանը Եվրասիական տնտեսական միությանը և դրա նշանակությանը անվտանգության ոլորտում, ինչը կազմում է նաև ժամանակակից հայ-ռուսական հարաբերության կարևորագույն ուղղությաններին մեկը:

Անցած ժամանակահատվածը ցույց է տալիս, որ Հայաստանի՝ ԵՄԿՍ անդամակցությանը չունեցավ այնպիսի ծայրահեղ բևեռացված հետևանքներ, որպիսիք նկատվեցին, օրինակ՝ Ուկրաինայում: Առանձնահատկությունն այն է, որ Հայաստանը և Ուկրաինան, ինչպես նաև հետխորհրդային տարածքի այնպիսի երկրները, ինչպիսիք են՝ Մոլդովան, Ադրբեյջանը, Վրաստանը և Բելառուսը դեռևս 2009 թվականի մայիսի 7-ից Պրահայում կայացած գագաթնաժողովի արդյունքում ընդունված հռչակագրով մասնակցում էին «Արևելյան գործընկերության» շրջանակներում բազմակողմանի համագործակցությանը¹⁵: Եվ եթե դրանից հրաժարվելու և ԵՄԿՍ-ին անդամակցելու մտադրվածությունը, օրինակ, Ուկրաինայում 2014 թվականի փետրվարին հանգեցրեց Յանուկովիչի իշխանության բռնի փոփոխմանը, ապա դեպքերը այլ կերպ ընթացան Հայաստանում: Երևանը հայտարարեց Եվրոպական միության հետ «Արևելյան գործընկերության» շրջանակներում, ինչպես նաև դրանից դուրս համագործակցության ուղղությաններին մեծ մասը շարունակելու պատրաստակալության մասին, միաժամանակ խորացրեց Եվրասիական տնտեսական միությանը անդամակցելու գործընթացը, ինչի վերջնական արդյունքը եղավ Հայաստանի անդամակցությանը այդ կազմակերպությանը: Իր հերթին, Եվրոպական միությանը այնքան ցավագին չվերաբերվեց Հայաստանի «կորստին»,

¹⁵ Հայաստանի Հանրապետության արտաքին գործերի նախարարությանը, Հայաստանի համագործակցությանը ԵՄ հետ, <http://www.mfa.am/hy/country-by-country/eu/>

ինչ պես արտահայտվեց Ուկրաինայի դեպքում՝ որոշակիորեն նպաստելով մինչև պետական հեղաշրջման գործընթացը:

ԵԱՄԻ-ին Հայաստանի անդամակցության մյուս առանձնահատկություններից է այն, որ միութայն մյուս պետությունների հետ մեր երկիրն ընդհանուր սահման չունի, ինչի արդյունքում Հայաստանի և ԵԱՄԻ մյուս երկրների միջև մաքսային, սահմանային գործընթացների շուրջ պայմանավորվածությունները նույնպես կրում են յուրահատուկ բնույթ: Հայաստանի անվտանգության գրեթե բոլոր ոլորտների կայուն զարգացման հրամայականից ելնելով և հաշվի առնելով մեր երկրի ներկա տնտեսական պայմանները՝ Հայաստանի անդամակցությունը ԵԱՄԻ-ին, տնտեսության ու անվտանգային հենքի զարգացման այլ ընտրանքային ճանապարհ էր, և Հայաստանը պետք է փորձի առավելագույն օգուտներ քաղել Միությունը անդամակցություններից:

Երրորդ գլուխը՝ «**Հայ-ռուսական համագործակցությունը պաշտպանական-անվտանգային քաղաքականության համառոտում**» վերնագրով, բաղկացած է երկու ենթագլխից:

Առաջին՝ «**Հայ-ռուսական դաշնակցային հարաբերությունները Հալաքական անվտանգության պայմանագրի կազմակերպության շրջանակներում**»

ենթագլխում հիմնավորվել է այն դրույթը, համաձայն որի՝ որևէ երկրի մասնակցությունը այս կամ այն ռազմաքաղաքական բլոկին թույլ է տալիս վերջինիս ավելի արդյունավետորեն իրականացնել սեփական անվտանգության ապահովումը տարածաշրջանային և արտատարածաշրջանային քաղաքականության տիրույթում: ՀՀ անվտանգության համար ՀԱՊԿ գործնությունները նշանակություն համատեքստում հարկ է ընգծել այն համատեղ հաստատությունների և անցկացվող միջոցառումների մասին, որոնց անվերապահորեն ամենաակտիվ մասնակցություն են ցուցաբերում թե՛ Ռուսաստանը և թե՛ Հայաստանը: ՀԱՊԿ շրջանակներում անցկացվող միջոցառումների նպատակայնության ու զարգացման տեսլականի մասով ամբողջապես արդիական է պրոֆեսոր Յ.Քոթանջյանի դիտարկումը, որով վերջինս կենսական անհրաժեշտություն է համարում, որ կազմակերպության ռազմական բաղադրիչի կազմավորման ընթացքում ՀԱՊԿ-ի գործնությունը պետք է դուրս գա գորավարժությունների շրջանակներից և հասնի խաղաղարարական օպերացիաներում ակտիվ ներգրավվածության մակարդակին¹⁶:

ՀԱՊԿ շրջանակներում պարբերական ու շարունակական է դարձվում արցախյան հակամարտության խաղաղ

¹⁶ **Քոթանջյան Յ.**, խաղաղապահության ոլորտում ՀԱՊԿ-ի հեռանկարները, 28.06.2013թ., <http://razm.info/13827>

կարգավորմանը: Հակամարտության կարգավորման հարցի կտրվածքով կարելի է առանձնացնել, որ ինչպես ՀԱՊԿ գլխավոր մարմնի (ՀԱԽ-ի) կողմից, այնպես էլ մյուս հաստատության ներքին տարբեր նսիտերում անդրադարձ է կատարվում հակամարտության խաղաղ կարգավորման պահանջին, սակայն որևէ կոնկրետ գնահատական կամ քաղաքական վերաբերմունք երբևէ չի դրսևորվել:

Երկրորդ ենթացվ խում` «Ռազմադաշնակա

համագործակցությանը Հայաստանի Հանրապետության և Ռուսաստանի Դաշնության միջև», նշվում է, որ Հայաստանի և Ռուսաստանի միջև դիվանագիտական հարաբերության ներքին հաստատումից Վերանցած ժամանակաշրջանում իրականացվել են բազմաթիվ ու բազմապիսի միջոցառումներ`

ուղղված կենսագործունեության բոլոր ոլորտներում փոխշահավետ համագործակցության հետևողական կարգավորմանը, միանշանակ ներառելով նաև ռազմական, ռազմաքաղաքական և ռազմատեխնիկական ուղղության ներքին: Հայաստանը հետևողական է զարգացնելու երկկողմ հարաբերության ներքին Ռուսաստանի հետ համատեղ անվտանգության ոլորտներում, հատկապես` ԱՊՀ-ի, ՀԱՊԿ-ի, Հակաօդային պաշտպանության համատեղ համակարգի (ՀՕՊՀՀ), սահմանների համատեղ պաշտպանության ծրագրերի շրջանակներում:

Որպես անցած տարիների երկկողմ արդյունավետ գործակցության արդյունք, կարելի է փաստել առավել քան 250 միջպետական, միջկառավարական և միջգերատեսչական համաձայնագրերի կայմանավորվածության ներքին փաստաթղթային արձանագրումները¹⁷, որոնց շարքում առանձնանում են պաշտպանական-անվտանգային կառուցակարգերին վերաբերող փաստաթղթերը:

Երկկողմ ռազմատեխնիկական գործակցությանը զարգանում է 3 հիմնական ուղղության ներքին. ռազմատեխնիկական քաղցրությանը, փոխգործակցությանը հայ-ռուսական ռազմատեխնիկական համագործակցության միջկառավարական հանձնաժողովի գործունեության շրջանակներում և պետական արտահանման վարկերի տրամադրումը: ՀՀ պաշտպանության նախկին նախարար Վ.Սարգսյանի կողմից որպես նշված ուղղվածության մասով երկկողմ գործակցության զարգացման տեսլական գնահատվում է նաև ք.Գյումրիում հայ-ռուսական ռազմարդյունաբերական համալիրի ստեղծման առաջնահերթությանը, ինչը հայկական կողմի համար

¹⁷ ՀՀ արտաքին նախարարությանը, Արտաքին քաղաքականությանը, Երկկողմ հարաբերությանը Ռուսաստան, թարմացված 16.12.2016թ., <http://www.mfa.am/hy/country-by-country/ru/>

աշխատանքները ստեղծման հնարավորությունն է քաղաքացիական պատերազմի նաև երկուստեք շահավետ հնարավորությունն օգտագործելու Յայաստանի աշխարհագրական դիրքը մուսուլման արտադրության մագմական տեխնիկայի ու սպառազինության շուկան ընդլայնելու ամուսնով¹⁸:

Յայաստանում հայ-մուսուլման հարաբերությունները շուրջ շարունակաբար ընթացող քննարկումներում շատ է շահարկվում այն թեզը, թե «մուսուլման կողմնորոշումը» և մասնավորապես 102-րդ մագմակայանի ներկայությունը սահմանափակում են ՀՀ ինքնիշխանությունը: Այդ առիթով նկատենք, որ օտարերկրյա մագմակայանների առկայությունը տարբեր երկրներում, որպես կանոն, ենթադրում է երկուստեք շահեր: Որպես այդպիսին՝ ՀՀ տարածքում տեղակայված ՌԴ 102-րդ մագմակայանի հիմնական նպատակը Յայաստանի մագմակայան վտանգության ապահովումն է թուրքիայի հնարավոր ազդեցության իջեցումը: Անշուշտ, քաղաքական-իրավական տեսանկյունից արցախյան հակամարտության կարգավորումը ՀՀ-ՌԴ պայմանագրերի հետ առնչությունն չունի, և 102-րդ մագմակայանն իրավասու է միջամտելու Արցախ-Ադրբեջան դիմակայությանը: Սակայն, պետք է հաշվի առնել նաև այն, որ մուսուլման մագմակայանի վերաբերյալ պայմանագիրն ունի մագմակայանի նշանակություն և նման պայմանագրի առկայությունն արդեն իսկ նվազեցնում է պատերազմի հավանականությունը Արցախի դեմ:

Ամփոփելով անցած տարիների զարգացումները՝ կարելի է ընդհանրացնել, որ հայ-մուսուլման մագմակայանի համագործակցության համակարգում ամենաբային դեր ունի մագմական-մագմաքաղաքական բնագավառը: Յայաստանի շահերի տեսանկյունից այդ համագործակցությունն ուղղված է հետևյալ հիմնարար խնդիրներին՝ ուժեղացնել, այն է՝ ՀՀ զինված ուժերի մագմական և մագմառեխնիկական կարիքների ապահովումը, ինչպես նաև տարածաշրջանում ուժերի հարաբերական հաշվեկշռի պահպանումը:

Չորրորդ գլուխը՝ «**Ռուսաստանի ներգրավվածությունը արցախյան հակամարտության կարգավորման գործընթացում**» վերնագրով, բաղկացած է երկու ենթաձևից: Առաջին՝ «**Արցախի Յանրապետության շուրջ հակամարտության պատմաքաղաքական զարգացումները հայ-մուսուլման հարաբերություններին համառոտում**» ենթաձևի խում պատմական ժամանակագրության մեջ համառոտ բնութագրվում են Արցախի (Լեռնային Ղարաբաղի) հետ առնչվող հիմնական արգրերը:

¹⁸ Саргсян В., «Возобновление войны станет серьезнейшей угрозой», Министр обороны Армении рассказал о сотрудничестве с Москвой и НАТО, 21 декабря 2016, <https://lenta.ru/articles/2016/12/21/sargsyan/>

Արցախի հիմնախնդրի առաջացումն ու զարգացումը սերտորեն կախված է Ռուսաստանի պատմության որոշ դրվագների հետ, այդ կոնֆլիկտի փուլային մասերը գրեթե միշտ համընկել են բուն Ռուսաստանի զարգացման համար որոշակիորեն վճռորոշ իրադարձությանն են հետ¹⁹: Ակնհայտ է, որ Ռուսաստանի Դաշնության քաղաքականությանը թե ընդհանրապես Յարակկովկասյան ու Ղրղոթյամբ, թե մասնավորապես՝ արցախյան հակամարտության խաղաղ կարգավորման առումով, բխում է ոչ թե հակամարտ կողմերից որևէ մեկի սպասումներից, այլ հենց Ռուսաստանի սեփական ազգային շահերից: Յակամարտության կարգավորման արդի գործընթացներում ՌԴ միջնորդական ջանքերը արտահայտվում են տարբեր ձևաչափերով, ներառյալ՝ Մինսկի խմբի շրջանակներում: ԵԱՀԿ իրավասությանը Ղարաբաղյան հակամարտությանը կարգավորելու ջանքերը շարունակվում են երկու տասնամյակից ավել: Այդ ընթացքում կողմերին են ներկայացվել կարգավորման բազմաթիվ մոդելներ, արտահայտվել են բազմապիսի մոտեցումներ: Ինչպես պարբերաբար նշում են միջնորդները՝ դեռևս չարունակվում են ջանքերը հակամարտող կողմերի տեսակետները մերձեցնելու ու Ղրղոթյամբ: Այնուամենայնիվ, անկախ այն հանգամանքից, թե Ռուսաստանն ինչ կերպ է մասնակցում արցախյան հիմնահարցի լուծման բանակցային գործընթացին՝ ուղղակի, թե անուղղակի, այս կամ այն կազմակերպությանն են նախաձեռնությանն ենթարկում մասնակցության ճանապարհով, միանշանակ գերտերության դերն այդ գործում մեծ է:

Երկրորդ՝ «**Ռուսաստանի մասնակցությանը արցախյան հիմնախնդրի բանակցային գործընթացին ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի ձևաչափում**» ենթագլխում, քննարկվում են Մինսկի խմբի հովանու ներքո իրականացվող բանակցային գործընթացն ու որոշակիորեն փոխամածայնեցված պայմանավորվածությանները, վերլուծվում են Ռուսաստանի միջամտության դերը հակամարտության կարգավորման բանաձևի կայացման գործում:

Արցախյան հակամարտությանը, ժամանակագրական առումով լինելով առաջինը խորհրդային և հետխորհրդային կրականության մեջ, միաժամանակ, աչքի է ընկնում նաև իր կարգավորման բարդությանը: Միջազգային ապարեզում հայտնված արցախյան հակամարտության վրա ազդում են տարբեր աշխարհաքաղաքական գործոններ: Արցախյան հակամարտության վրա ազդող տեղական և արտաքին գործոններից Արցախի և Յայաստանի համար միանշանակ

¹⁹ Арцах-Карабах. Библиография на русском языке 1988-2010 г. / ЕГУ, Ин-т арменоведческих исследований; Сост.: А. Г. Симонян, А. А. Гарибян, Э. А. Бабаян; отв. ред. А. Г. Симонян. - Ер.: Изд-во ЕГУ, 2011. с. 29.

նպաստավոր են տեղական գործոնները, այն է՝ պատմական, տնտեսական, ազգային-էթնիկական գործոնները, բնակչության կամքը: Աշխարհաքաղաքական գործոններից ՀՀ համար նպաստավոր են Ռուսաստանի, Ֆրանսիայի շահերը, իսկ Ադրբեյջանի համար այս տեսանկյունից ամավել նպաստավոր պայմաններ են՝ ԱՄՆ-ի և ԵՄ (Գերմանիա, Մեծ Բրիտանիա) շահերը: Արդի շրջանում բնակցությունների հիմքում ընկած է խնդրի կարգավորման 3 սկզբունք՝ ժողովուրդների ինքնորոշման իրավունք, ուժի կամ ուժի սպառնալիքի չկիրառում և տարած-քային ամբողջականություն:

Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության կարգավորման շրջանակում հակամարտողների կողմից ընդունվել են մի քանի փաստաթղթեր, սակայն դրանցից ամենակարևորներն են՝ Մադրիդին ու Կազանինը, որոնք արտահայտում են ոչ այնքան հակամարտության բովանդակությունը, որքան մասնակից կողմերի նկատմամբ աշխարհաքաղաքական ազդեցիկ ուժերի ազդեցությունը: 2007թ. նոյեմբերին ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահների կողմից ներկայացվել են մադրիդյան առաջարկները, որոնց հիմքում կրկին վերոնշյալ 3 սկզբունքներն էին: Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության կարգավորմանը կոչված մյուս՝ Կազանի փաստաթուղթը հենվում է Մադրիդի փաստաթղթի վրա:

Ավելի քան երկու տասնամյակ ԵԱՀԿ Մինսկի խումբը շարունակում է ջանքերը՝ ուղղված դարաքայան հակամարտության վերջնական կարգավորմանը՝ միտված Մինսկի խորհրդատվորական իրականությունը դարձնելուն: Ինչպես հավաստում են իրենք՝ կարգավորման միջնորդները, այդ ընթացքում հաջողվել է որոշակիորեն մերձեցնել կողմերի տեսակետները, սակայն տարածայնությունները դեռևս առկա են: Հայկական կողմից հնչեցվում է նաև Արցախի Հանրապետությանը որպես բնակցային կողմ ներգրավելու արդարացի պահանջը, ինչը հիմնավորվում է 3 առաջնային գործոններով. առաջին, առանց Արցախի ներգրավվածության Հայաստանի Հանրապետությունը հանդես է գալիս որպես այդտեղի ազգաբնակչության անվտանգության երաշխավոր, երկրորդ, Մինսկի խմբի համանախագահները և բնակցային գործընթացին որևէ այլ մասնակցություն ցուցաբերած ներկայացուցիչներ բնակցությունների շրջանակներում ակտիվ հանդիպումներ են ունենում նաև պաշտոնական Ստեփանակերտում, և երրորդ, հակամարտության կարգավորմանն առնչվող ցանկացած որոշում չի կարող ընդունվել ԼՂ ազգաբնակչության²⁰ և վերջինիս կողմից օրինական ու միջազգային իրավական նորմերին համապատասխան կայացած

²⁰ **Захарова М.**, Компромисс по Нагорному Карабаху должен быть не в ущерб непосредственно живущим там людям, 15.06.2017, <https://news.am/rus/news/395494.html>

իշխանություններին կամքին հակառակ (կամ առանց դիրքորոշումները հաշվի առնելու): Փորձագետների կողմից այս 3 իրողությունները գնահատվում են որպես անվերապահ ապացույց LՂՂ-ն որպես ակտիվ բանակցային կողմ դիտարկելու գործում²¹: Ավելին, Մինսկի խմբի համանախագահների հետ հանդիպումների ժամանակ Յայաստանի կողմից անընդհատ շեշտադրվում է այն կարևոր իրողությունը, որ Ադրբեյջանը շարունակում է ոչ միայն արհամարհել, անտեսել համանախագահների հորդորները, այլև միջտղրսևորում է լրիվ հակառակ մոտեցում:

Որպես ամփոփում հարկ է նշել, որ մի կողմից Ռուսաստանը փորձում է չարագացնել զարգացումները և հետևողական լինել հակամարտության կարգավորման գործընթացի փուլային հասունացմանը, դրանով իսկ որոշակիորեն ընկնում է մյուս միջևորդների ազդեցության շրջանակ՝ կապված նրանց կողմից առաջարկվող բանակցային նախաձեռնություններին հետ: Մյուս կողմից, ակտիվությունն ցուցաբերելով և իրադարձություններին ավելի հրատապ ու ժհաղորդելով վտանգ է ստեղծում նաև սեփական շահերի ու հետաքրքրություններին նկատմամբ, հատկապես հարավկովասյան տարածաշրջանում թե՛ քաղաքական, թե՛ տնտեսական, թե՛ առևտրային և մի շարք այլ ազդեցություններին մասով:

Եզրակացությունում ամփոփված են առեւտրային և շրջանակներում կատարված հետևյալ հիմնական եզրահանգումներում՝

1. Յայ-ռուսական գործակցությունը Յայաստանի համար կարևորվում է աշխարհաքաղաքական տեսանկյունից, քանի որ Ռուսաստանը տարածաշրջանային դերակատարությունն ունեցող պետությունն է և, դարավոր ավանդույթներ ունենալով Յարավային Կովկասում, միաժամանակ իր վրա է կրում թե՛ միջազգային անվտանգության, թե՛ տարածաշրջանային անվտանգության երաշխավորման հիմնարար մասնաբաժինը՝ դրանով իսկ որոշակիորեն ազդեցություն ունենալով երկրների ազգային անվտանգության և ներպետական տարբեր զարգացումների վրա: Վերջին երկու տասնամյակներում Յարավային Կովկասի աշխարհաքաղաքական զարգացումները նպաստել են հայ-ռուսական սերտ կապերի ու արդյունավետ տնտեսական համագործակցության ընդլայնմանը, որը, ի հարկե, կարող է յուրովի նախադրյալ հանդիսանալ պաշտպանական-

²¹ **Маркаров А.**, В переговорном процессе Республику Арцах необходимо рассматривать в качестве игрока, 20 май 2017, <https://armenpress.am/rus/news/891569/v-peregovornom-processe-respubliku-arcakh-neobkhodimo-rassmatrivat.html>

անվտանգ այ ին հարցերում գործակցության մակարդակի բարձրացման համար:

2. Միջազգային հանրության ու այլ պետություններին կողմից Հայաստանի Հանրապետությունը և Ռուսաստանի Դաշնությանը ընկալվում են որպես քաղաքական դաշնակիցներ: Երկու երկրների դաշնակցական համագործակցությունն արտահայտվում է ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին հարաբերություններին բնագավառում համատեղ գործունեության, տարածաշրջանային և համաշխարհային քաղաքականությանը վերաբերող հարցերի շուրջ միասնական մոտեցումների, քաղաքական փոխհամաձայնության ծրագրերի, միջոցառումների մշակմամբ ու իրականացմամբ:

Հայ-ռուսական հարաբերությունները կրում են ռազմավարական բնույթ և արժևորվում են երկու երկրների անվտանգության համար ունեցած իրենց ընդգծված դերով ու նշանակությամբ: Հայ-ռուսական ռազմավարական համագործակցության ուղղությամբ ստեղծված իրավասայմանագրային դաշտի ու անցկացված միջոցառումների համալիր վերլուծությանը հավաստում է, որ այդ գործակցությունը հիմնվել է և շարունակում է արդյունավետորեն զարգանալ բոլոր ուղղություններով՝ հատկապես հիմնվելով անվտանգության ու ռազմաքաղաքական ոլորտների վրա:

3. Հայ-ռուսական ռազմաքաղաքական համագործակցությունը և Հայաստանի ռազմական անվտանգության ապահովումը բխում է Հայաստանի ու Ռուսաստանի երկարատև ռազմավարական փոխգործակցության շահերից, քանզի Հայաստանի՝ որպես ռազմավարական գործընկերոջ կարևորությունը Ռուսաստանի համար արտահայտվում է ոչ միայն Հարավային Կովկասում ռազմաքաղաքական դիրքերի ամրապնդման անհրաժեշտությամբ, այլև Մերձավոր Արևելքում ազդեցության և հնարավորությունների պահպանման առավելություններ, նպաստավոր դաշտ է ստեղծում Ռուսաստանի և Հայաստանի ռազմավարական հսկառակորդների ազդեցության ու գաղափարախոսության ներքին (պանթոնրքիզմ, պանիսլամիզմ) ներթափանցման կանխարգելման համար: Հարավկովկասյան տարածաշրջանը Ռուսաստանի համար կարևորվում է նաև այն առումով, որ իր մասով որոշակիորեն կարող է ազդել երկրի ազգային անվտանգության վիճակի վրա:

4. Ռուսաստանի հետ ռազմական-ռազմավարական դաշնակցային երկկողմ գործակցության առանցքային մասն են կազմում ռազմատեխնիկական և ռազմակրթական ոլորտները, ինչպես նաև ՀՀ զինված ուժերի և ՌԴ զինված ուժերի զորքերի (ուժերի) Միացյալ խմբավորման ուղղությունները: Այստեղ կարևոր է առանձնացնել, որ ներկայումս ռազմատեխնիկական համագործակցության իրագործվող

ձևաչափում նախատեսված են ռազմական նշանակություն արտադրանքի մատակարարումներն անհայտույց կամ արտոնյալ գներով, այսինքն՝ կամ հաստատագրված և համապատասխան համաձայնագրերով ֆիքսված գներով կամ էլ սեփական զինված ուժերի համար սահմանված պայմաններով: Այս հնարավորությունը կարևորվում է ՀՀ ՁՈՒ սպառազինության թարմացման ու արդիականացման խնդիրներին կարգավորման գործընթացում: Նույնական վերաբերմունք է ամրագրված նաև Ռուսաստանի ՌՈՒՀ-երում ՀՀ զինված ուժերի ծառայողների զինվորական խորացված կրթությունն ստանալու գործընթացում, ինչը հաստատվում է և ֆինանսավորվում է անվճար հիմունքներով՝ համաձայն տարեկան հատկացվող քվոտաների:

5. Հայ-ռուսական հարաբերություններին համաստեքստում ընդգծվում է այն կարևոր հանգամանքը, որ Ռուսաստանի ռազմական ներկայությունը նպաստում, սակայն ամբողջապես չի ապահովում ԼՂՀ անվտանգությունն Ադրբեյջանի հետ հնարավոր պատերազմում: Քաղաքական-իրավական տեսանկյունից դարաբաղյան հակամարտության կարգավորումը ՀՀ-ՌԴ պայմանագրային կապերի հետ առնչությունն չունի, և 102-րդ ռազմակայանն իրավասու չէ միջամտելու ԼՂՀ-Ադրբեյջան դիմակայությանը: Սակայն, փաստացի մոտեցումներին պարագայում պետք է հաշվի առնել նաև այն, որ ռուսական ռազմակայանի վերաբերյալ պայմանագրի առկայությունը որոշակիորեն սանձազերծում է պատերազմի հավանականությունը Արցախի դեմ:

ՀՀ տարածքում ռուսական ռազմակայանի գործունեության դադարեցումը, ՌԴ կողմից Հայաստանին ռազմական օգնության ցուցաբերման դադարեցումը կհանգեցնեն տարածաշրջանում իրավիճակի կտրուկ փոփոխման: Անհրաժեշտ է նաև Հայաստանի, Թուրքիայի ու Իրանի հետ սահմանների պահպանության հարցում առանձնացնել ռուսական սահմանապահ զորքի դերը, որը բաղկացած է նաև հայ զինծառայողներից:

6. Հայ-ռուսական գործակցությունը Հարավային Կովկասում կայունության ապահովման առանձնահատուկ գրավականն է ու որոշակիորեն անհրաժեշտ է նաև տարածաշրջանի չլուծված հակամարտություններին: Լեռնային Ղարաբաղի հիմնահարցի խաղաղ կարգավորման, շփման գծում լարված իրավիճակներից խուսափելու համար: Վերջին տարիներին պարբերաբար են դարձել շփման գծում իրավիճակի սրման փաստերը, ինչով առավել անհրաժեշտ է դիտարկվում Հայաստանի ու Ռուսաստանի դաշնակցային հարաբերություններին խորացումը, ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի շրջանակներում հակամարտության հետագա սրումը կանխելու և բանակցային գործընթացը շարունակելու ջանքեր գործադրելը:

Ատենախոսության հիմնական դրույթները և նորույթ պարունակող եզրակացությաններն արտացոլվել են հեղինակի հետևյալ հրապարակումներում

1. Աղաբաբայն Ա., Հայ-ռուսական ռազմավարական համագործակցության հիմնական ուղղությունները համառոտ վերլուծության // Գիտական հոդվածների ժողովածու / ՀՀ ԳԱԱ Գիտակրթական միջազգային կենտրոն, Եր., Չանգակ, 2016, էջ 72-78

2. Агабабян А., Договорные основы участия России в становлении и развитии внешней политики Армении // Актуальные проблемы современной науки, 5-ая Международная научно-практическая конференция, Ставрополь, 16-20 февраля 2016г., с. 40-46

3. Աղաբաբայն Ա., Հայաստանի Հանրապետության անդամակցությունը Եվրասիական տնտեսական միությանը և դրա ազդեցությունը անվտանգության ոլորտում // ԼՂՀ, Լրատու գիտական հոդվածների պարբերական ժողովածու, Մ. Մաշտոց համալսարան, 2016, էջ 32-40

4. Աղաբաբայն Ա., Հայ-ռուսական կապերը պայմանավորող տարածաշրջանային որոշ գործոններ // «Արդարադատության» գիտական հանդես, ՀՀ արդարադատության նախարարության իրավաբանական ինստիտուտ, 2016թ., թիվ 4 (35), էջ 52-56

5. Агабабян А., Правовые аспекты военно-политического сотрудничества России и Армении в контексте Организации Договора о коллективной безопасности // Научный журнал “Социология и право” N 1 (35), 2017, Санкт-Петербург, с. 115-123

6. Աղաբաբայն Ա., Ռուսաստանի դերը Ղարաբաղյան հիմնախորհրդի բանակցային ձևաչափում // Կառն գիտական տարեգիրք-գիտական հոդվածների ժողովածու / ՀՀ ԳԱԱ Գիտակրթական միջազգային կենտրոն, Եր., Չանգակ, 2017, էջ 164-171

7. Աղաբաբայն Ա., Հայ-ռուսական ժամանակակից հարաբերությունների ձևավորումը և զարգացումը հետխորհրդային շրջանում // «Արդարադատության» գիտական հանդես, ՀՀ ԱՆ իրավաբանական ինստիտուտ, 2017թ., թիվ 3 (38), էջ 38-43

8. Քոչարյան Տ., Աղաբաբայն Ա., Ռազմական-ռազմավարական երկկողմ գործակցությունը Հայաստանի Հանրապետության և Ռուսաստանի Դաշնության միջև // «Մանկավարժություն և հոգեբանություն հիմնախորհրդի» Միջբուհական կոնսորցիումի գիտական հանդես, Եր., 2017, թիվ 2, էջ 169-176

АГАБАБЯН АРМЕН АРТУРОВИЧ

ВЛИЯНИЕ АРМЯНО-РОССИЙСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ НА ПРОЦЕСС ГАРАНТИРОВАНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук, по специальности 23.00.02- “Политические институты и процессы, международные отношения”. Защита диссертации состоится 10-ого июля 2018 г. в 13⁰⁰ на заседании специализированного совета 056 “Политология” ВАК РА, по присуждению ученых степеней при Национальном оборонном исследовательском университете МО РА, действующего по адресу: ул. К.Улнеци, 56/6 Ереван 0037 РА.

Резюме

Основной целью диссертации является с точки зрения обеспечения безопасности Республики Армения оценить возможности влияния армяно-российского союза, выявить особенности отношений между двумя странами в контексте безопасности и военно-политических развитий, а также исследовать роль России в переговорном процессе урегулирования карабахского конфликта. Работа состоит из введения, четырех глав, выводов и списка цитируемой литературы. Во введении обоснована актуальность исследуемой темы, представлена степень научной разработанности проблемы, сформулирована цель и задачи, научная новизна исследования, теоретическое и прикладное значение работы.

Первая глава озаглавлена “Развитие армяно-российского сотрудничества в современную эпоху” и состоит из двух подразделов. В первом подразделе “Армяно-российские межгосударственные отношения в постсоветский период”- кратко характеризуются исторические события армяно-российских дружеских отношений, анализируются их развития в постсоветский период. Во втором подразделе - “Сферы армяно-российского сотрудничества и перспективы их развития”- анализируются сотрудничество Армении и России в политической, экономической, социальной и других сферах, особенности и взаимозависимость этих связей.

Во второй главе – “Армяно-российское партнерство и сотрудничество в контексте региональных проблем”- обсуждаются суть сотрудничества двух стран, обусловленная региональными процессами. В первом подразделе – “Армяно-российские отношения с точки зрения региональных интересов”- на основе научного исследования оцениваются влияния этих связей на события Южнокавказского региона, анализируются геополитические интересы и выгоды двух стран в региональных процессах. Во втором подразделе “Влияние присоединения Республики Армения к Евразийскому экономическому союзу в сфере безопасности”- отмечается, что с точки зрения перспектив подчеркиваются

членство Армении в Евразийском экономическом союзе и его значение в сфере безопасности, которое является одним из важнейших направлений современных армяно-российских отношений.

Третья глава – “Армяно-российское сотрудничество в контексте политики обороны и безопасности” – состоит из двух подразделов. В первом подразделе – “Армяно-российские союзнические отношения в рамках Организации Договора о коллективной безопасности” – обосновывается положение, что участие страны в том или ином военно-политическом блоке позволяет последнему эффективно осуществлять обеспечение своей собственной безопасности в области региональной и внерегиональной политики. Во втором подразделе – “Военно-политическое сотрудничество между Республикой Армения и Российской Федерацией” – отмечается, что со времен установления дипломатических отношений между Арменией и Россией были осуществлены многочисленные и разнообразные мероприятия, направленные на последовательное развитие взаимовыгодного сотрудничества во всех сферах жизнедеятельности, однозначно включая военные, военно-политические и военно-технические направления.

Четвертая глава – “Участие России в процессе регулирования карабахского конфликта” – также состоит из двух подразделов. В первом подразделе – “Историко-политические события вокруг Республики Арцах в контексте армяно-российских отношений” – исторической хронологией кратко описываются некоторые проблемы, связанные с Арцахом (Нагорным Карабахом). Во втором подразделе – “Участие России в процессе урегулирования карабахского конфликта в формате Минской группы ОБСЕ” – обсуждаются осуществляемый переговорный процесс и определенные взаимосогласованные договоренности под эгидой Минской группы, анализируются роль и значение вмешательства Российской Федерации в урегулирование разрешения конфликта.

В заключении обобщены основные выводы, полученные в результате изучения предмета диссертации. Делается обобщение, что в непрерывном сближении Республики Армения с Российской Федерацией как в рамках двустороннего военного сотрудничества, а также в многостороннем формате, нужно достичь таких гарантий безопасности, предоставляемых Армении российской стороной, которые будут распространяться не только на угрозы западного, но и восточного направления.

AGHABABYAN ARMEN A.

THE INFLUENCE OF ARMENIAN-RUSSIAN INTERACTION ON SECURITY WARRANTY PROCESS OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

Dissertation under cipher 23.00.02- "Political institutions and processes, international relations" aspiring to earn PhD in Political Science. The public defense of the dissertation will take place on 13 Jule, 2018 at 13⁰⁰ in the National Defense Research University under the MOD of RA at the 056 HAC Specialized Chamber session, (at 56/6 K.Ulnetsi str., Yerevan, Armenia, 0037), RA.

Rezume

The main aim of the thesis is to assess the possibilities of the Armenian-Russian Union's influence, to reveal the peculiarities of relations between the two countries in the context of security and military-political developments, and to explore Russia's role in the negotiation process of the Karabakh conflict settlement.

The work consists of an introduction, four chapters, conclusions and a list of cited literature. In the introduction, the urgency of the topic under investigation is substantiated, the degree of scientific elaboration of the problem is presented, the purpose and tasks are formulated, the scientific novelty of the research, the theoretical and applied significance of the work.

The first chapter is entitled "The development of Armenian-Russian cooperation in the modern era" and consists of two subsections. In the first subsection "Armenian-Russian interstate relations in the post-Soviet period" - the historical events of the Armenian-Russian friendly relations are briefly characterized, their development in the post-Soviet period is analyzed. In the second subsection - "Spheres of the Armenian-Russian cooperation and prospects for their development" - the cooperation of Armenia and Russia in political, economic, social, cultural and other spheres, features and interdependence of these relations are analyzed.

In the second chapter - "Armenian-Russian partnership and cooperation in the context of regional problems" - the essence of cooperation between the two countries is discussed, due to regional processes. In the first subsection - "Armenian-Russian relations from the point of view of regional interests" - on the basis of scientific research, the influence of these links on the events of the South Caucasus region is assessed, geopolitical interests and benefits of the two countries in regional processes are analyzed. In the second sub-section "Influence of the accession of the Republic of Armenia to the

Eurasian Economic Union in the sphere of security", it is noted that, from the perspective of the prospects, Armenia's membership in the Eurasian Economic Union and its importance in the sphere of security are one of the most important areas of modern Armenian-Russian relations.

The third chapter - "Armenian-Russian cooperation in the context of defense and security policy" - consists of two subsections. In the first subsection - "Armenian-Russian allied relations within the framework of the Collective Security Treaty Organization" - the provision is justified that participation of the country in this or that military-political bloc allows the latter to effectively ensure its own security in the field of regional and extra-regional policies. The second subsection, "Military-Political Cooperation between the Republic of Armenia and the Russian Federation," notes that since the establishment of diplomatic relations between Armenia and Russia, numerous and various measures have been implemented aimed at the consistent development of mutually beneficial cooperation in all spheres of life, , military-political and military-technical directions.

The fourth chapter - "Russia's participation in the process of regulating the Karabakh conflict" - also consists of two subsections. In the first subsection - "Historical and political events around the Artsakh Republic in the context of the Armenian-Russian relations" - historical chronology briefly describes some problems related to Artsakh (Nagorno-Karabakh). The second part, "Russia's participation in the Karabakh conflict settlement process in the format of the OSCE Minsk Group", discusses the ongoing negotiation process and certain mutually agreed agreements under the auspices of the Minsk Group, analyzes the role and significance of the Russian Federation's intervention in resolving the conflict.

The conclusion summarizes the main conclusions obtained as a result of studying the subject of the dissertation. It is generalized that in the continuous rapprochement of the Republic of Armenia with the Russian Federation both within the framework of bilateral military cooperation, as well as in a multilateral format, it is necessary to achieve such security guarantees provided to Armenia by the Russian side, which will extend not only to the threats of the western, but also the eastern direction.